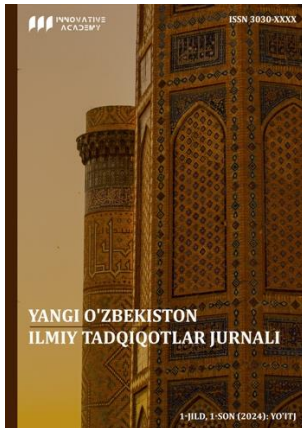

TALABALARDA KOMMUNIKATIV KOMPETENTLIKNI TARKIB TOPTIRISHNING IJTIMOY PEDAGOGIK AHAMIYATI

Musaeva Amina Karomatovna
Buxoro shahar Osiyo Xalqaro Universiteti
<https://doi.org/10.5281/zenodo.10821635>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-mart 2024 yil
Ma'qullandi: 12-mart 2024 yil
Nashr qilindi: 15-mart 2024 yil

KEY WORDS

kommunikativ kompetensiya,
ijtimoiy-pedagogik ahamiyat, oliy
ma'lumot, sotsializatsiya, kasbiy
rivojlanish

ABSTRACT

Ushbu maqolada talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik ahamiyati ko'rib chiqiladi. Tadqiqot talabalar va o'qituvchilar o'rtasida o'tkazilgan so'rov natijasida olingan ilmiy adabiyotlar va empirik ma'lumotlarni tahlil qilishga asoslangan. Natijalar shuni ko'rsatadiki, kommunikativ kompetensiyaning yuqori darajasi talabalarning muvaffaqiyatli sotsializatsiyasi, shaxsiy va kasbiy o'sishiga yordam beradi. Samarali muloqot va o'zaro ta'sir o'tkazish ko'nikmalarini rivojlantirish oliy ta'limning muhim vazifasidir. Maqolada talabalarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirish maqsadida o'quv jarayonini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

KIRISH. Kommunikativ kompetensiya zamonaviy jamiyatda shaxsni muvaffaqiyatli ijtimoiylashtirish va kasbiy amalga oshirishning asosiy tarkibiy qismlaridan biridir. Globallashuv va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi sharoitida odamlar bilan samarali muloqot qilish va muloqot qilish qobiliyati alohida ahamiyat kasb etadi. Oliy ta'lim, sotsializatsiyaning eng muhim instituti bo'lib, nafaqat talabalarni kasbiy bilim va ko'nikmalar bilan ta'minlash, balki ularning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga ko'maklashish uchun mo'ljallangan [1].

Talabalarda kommunikativ kompetentlikni tarkib toptirish muammosining dolzarbligi ish beruvchilar va umuman jamiyat tomonidan universitet bitiruvchilarining kommunikativ tayyorgarligi darajasiga qo'yiladigan talablarning ortib borishi bilan bog'liq. Aloqa va o'zaro ta'sir ko'nikmalarining yetarli darajada shakllanmaganligi yosh mutaxassislarning shaxsiy va kasbiy o'sishiga jiddiy to'siq bo'lishi mumkin [2]. Shu munosabat bilan oliy ta'lim tizimi oldida talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning samarali usullarini izlash vazifasi turibdi.

Ushbu maqolaning maqsadi talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik ahamiyatini ochib berish va ushbu yo'nalishda o'quv jarayonini takomillashtirish bo'yicha amaliy tavsiyalar berishdir.

USULLAR VA ADABIYOTLAR TAHLILI

Tadqiqotning nazariy va uslubiy asosini mahalliy va xorijiy olimlarning pedagogika, psixologiya, sotsiologiya va tilshunoslik sohasidagi ishlari tashkil etdi. Shaxsning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish muammolariga bag'ishlangan asarlarga alohida e'tibor qaratildi (L. A. Petrovskaya, yu. M. Jukov, N. A. Kuzmina, E. V. Sidorenko, I. A. Zimnaya, A. A. Verbitskiy, A. A. Bodalev, I. A. Sternin, K. K. Platonov, V. N. Kunitsina, V. A. Spivak, M. Canale, M. Swain, L. F. Bachman va boshqalar).

Tadqiqot davomida quyidagi usullar qo'llanilgan: muammo bo'yicha ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, so'rovnoma, intervyu, pedagogik kuzatuv, pedagogik tajribani o'rganish va umumlashtirish, ma'lumotlarni qayta ishlashning statistik usullari.

Tadqiqotning empirik asosini turli xil ta'lim yo'nalishlarining 1-4-kurslarining 150 talabasi va Toshkent shahridagi uchta universitetning 20 o'qituvchisi o'rtasida o'tkazilgan so'rov natijalari tashkil etdi. So'rov 2023-yil sentabr va dekabr oylari orasida o'tkazildi.

NATIJALAR

Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, kommunikativ kompetensiya olimlar tomonidan murakkab ko'p komponentli hodisa sifatida qaraladi, bu shaxsning samarali aloqasi va o'zaro ta'siri uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va ko'nikmalar to'plamini o'z ichiga oladi [3]. Talabalarning kommunikativ kompetensiyasining tuzilishi kognitiv (muloqotning mohiyati, tuzilishi va xususiyatlari to'g'risidagi bilimlar), operatsion (muvaffaqiyatli aloqani amalga oshirish malakalari va ko'nikmalari), ijtimoiy-psixologik (muloqotga tayyorlik va ehtiyoj, shaxsning qadriyat yo'nalishlari) va shaxsiy (individual psixologik xususiyatlar) komponentlar bilan ifodalanadi [4].

Empirik tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, talabalarning aksariyati (87%) muvaffaqiyatli o'quv faoliyati va kelajakdagi kasbiy martaba uchun kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish muhimligini bilishadi. Shu bilan birga, respondentlarning 42 foizi ushbu kompetensiyaning individual tarkibiy qismlarini (omma oldida nutq so'zlash, munozara o'tkazish, nizolarni hal qilish va boshqalar) shakllantirish darajasi etarli emasligini ta'kidlashadi.

So'rovda qatnashgan o'qituvchilarning 78 foiziga ko'ra, talabalarning kommunikativ kompetensiyasini maqsadli rivojlantirish universitetdagi o'quv jarayonining ajralmas qismiga aylanishi kerak. Biroq, respondentlarning atigi 35 foizi o'zlarining pedagogik faoliyatida ushbu muammoni hal qilishga qaratilgan maxsus usul va usullardan muntazam foydalanadilar.

TAHLIL VA MUHOKAMA

Olingan natijalar talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishning yuqori ijtimoiy-pedagogik ahamiyati to'g'risida xulosa chiqarishga imkon beradi. Bir tomondan, bu kompetensiya talabalik davrida shaxsni muvaffaqiyatli ijtimoiylashtirishning eng muhim omili bo'lib, boshqalar bilan uyg'un munosabatlarni o'rnatish va saqlashga, o'quv guruhi va talabalar jamoasida samarali o'zaro munosabatlarga hissa qo'shadi [5]. Boshqa tomondan, kommunikativ kompetensiyani shakllantirish kelajakdagi mutaxassislarning kasbiy shakllanishi uchun zarur shart bo'lib, ularga kasbiy faoliyat sohasidagi kommunikativ muammolarni muvaffaqiyatli hal qilishga imkon beradi [6].

Shunday qilib, talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish oliy ta'limning ustuvor vazifalaridan biri sifatida qaralishi kerak. Uni hal qilish uchun ta'limning kommunikativ yo'nalishi talabalarini hisobga olgan holda kasbiy tayyorgarlikning mazmuni, shakllari va

usullarini modernizatsiya qilishni o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni amalga oshirish zarur [7].

Avvalo, barcha o'quv fanlarini o'qitishda kommunikativ tarkibiy qismni kuchaytirish, talabalarning samarali muloqot va o'zaro ta'sir o'tkazish qobiliyatlari va ko'nikmalarini rivojlantirishga e'tibor qaratish lozim. Shu nuqtai nazardan, o'quvchilarning kommunikativ faoliyatini faollashtirishga yordam beradigan interaktiv ta'lim shakllari va usullari (munozaralar, rolly o'yinlar, treninglar va boshqalar) alohida ahamiyatga ega [8].

Talabalarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishning muhim sharti, shuningdek, universitetda rivojlanayotgan kommunikativ muhitni yaratish bo'lib, ularga konstruktiv muloqot va o'zaro ta'sir tajribasini olish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Ushbu shartni amalga oshirish talabalarni sinfdan tashqari ishlarga (ilmiy, ijodiy, sport tadbirlari) jalb qilishni, talabalarning o'zini o'zi boshqarish organlari, ko'ngillilar va jamoat tashkilotlari ishida ishtirok etishni rag'batlantirishni o'z ichiga oladi [9].

Va nihoyat, talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish jarayonini psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash, shu jumladan ushbu kompetensiyani shakllantirishning boshlang'ich darajasini diagnostika qilish, talabalarga samarali muloqot masalalari bo'yicha individual maslahat berish, kommunikativ ko'nikmalar va ko'nikmalar bo'yicha maxsus treninglar o'tkazish muhim ahamiyatga ega [10].

XULOSALAR

O'tkazilgan tadqiqot quyidagi xulosalar chiqarishga imkon beradi:

- Kommunikativ kompetensiya zamonaviy mutaxassisning ijtimoiy-kasbiy kompetensiyasining eng muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning hayotning turli sohalarida boshqalar bilan samarali muloqot qilish qobiliyatini ta'minlaydi.
- Talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish yuqori ijtimoiy-pedagogik ahamiyatga ega bo'lib, ularning muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi va kasbiy shakllanishida omil bo'lib xizmat qiladi.
- Talabalarning kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishning zaruriy sharti universitetda kasbiy tayyorgarlikning mazmuni, shakllari va usullarini modernizatsiya qilishni, rivojlanayotgan kommunikativ muhitni yaratishni, ushbu jarayonni psixologik va pedagogik qo'llab-quvvatlashni o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni amalga oshirishdir.

Ushbu yo'nalishdagi keyingi tadqiqotlar talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish uchun innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqish va sinovdan o'tkazish, turli kasbiy guruhlar vakillarida ushbu kompetensiyani shakllantirish xususiyatlarini o'rganish bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

REFERENCES:

1. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. - М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. - 40 с. [Zimnyaya I.A. Key competencies as the effective-target basis of the competency-based approach in education. - Moscow: Research Center for Quality Problems in Training Specialists, 2004. - 40 p. (In Russian).]
2. Куницына В.Н., Казаринова Н.В., Погольша В.М. Межличностное общение. - СПб.: Питер, 2001. - 544 с. [Kunitsyna V.N., Kazarinova N.V., Pogolsha V.M. Interpersonal communication. - St. Petersburg: Piter, 2001. - 544 p. (In Russian).]

3. Петровская Л.А. Компетентность в общении: социально-психологический тренинг. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1989. - 216 с. [Petrovskaya L.A. Competence in communication: socio-psychological training. - Moscow: Moscow University Press, 1989. - 216 p. (In Russian).]
4. Жуков Ю.М., Петровская Л.А., Растянников П.В. Диагностика и развитие компетентности в общении. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1990. - 104 с. [Zhukov Yu.M., Petrovskaya L.A., Rastyannikov P.V. Diagnostics and development of competence in communication. - Moscow: Moscow University Press, 1990. - 104 p. (In Russian).]
5. Андреева Г.М. Социальная психология. - М.: Аспект Пресс, 2001. - 384 с. [Andreeva G.M. Social psychology. - Moscow: Aspekt Press, 2001. - 384 p. (In Russian).]
6. Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. - М.: Высшая школа, 1991. - 207 с. [Verbitsky A.A. Active learning in higher education: a contextual approach. - Moscow: Vysshaya shkola, 1991. - 207 p. (In Russian).]
7. Сидоренко Е.В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии. - СПб.: Речь, 2006. - 208 с. [Sidorenko E.V. Training of communicative competence in business interaction. - St. Petersburg: Rech, 2006. - 208 p. (In Russian).]
8. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии: Активное обучение. - М.: Академия, 2009. - 192 с. [Panfilova A.P. Innovative pedagogical technologies: Active learning. - Moscow: Akademiya, 2009. - 192 p. (In Russian).]
9. Пономарев Я.А. Психология творчества. - М.; Воронеж: Моск. психолого-социальный ин-т ; МОДЭК, 1999. - 480 с. [Ponomarev Ya.A. Psychology of creation. - Moscow; Voronezh: Moscow Psychological and Social Institute; MODEK, 1999. - 480 p. (In Russian).]
10. Ромек В.Г. Тренинг уверенности в межличностных отношениях. - СПб.: Речь, 2005. - 175 с. [Romek V.G. Confidence training in interpersonal relations. - St. Petersburg: Rech, 2005. - 175 p. (In Russian).]
11. Musaeva Amina Karamatovna. (2024). Formation of Students Communicative Competence. *Information Horizons: American Journal of Library and Information Science Innovation* (2993-2777), 2(1), 156-164. Retrieved from <https://grnjournal.us/index.php/AJLISI/article/view/2817>
12. Karamatovna, M. A. (2024). Oliy ta'lim jarayoni sifatini innovatsion yondashuvlar asosida oshirishning ilmiy-nazariy asoslari.
13. Musayeva, A. (2024). SCIENTIFIC AND THEORETICAL BASIS OF INCREASING THE QUALITY OF THE HIGHER EDUCATION PROCESS BASED ON INNOVATIVE APPROACHES. *Modern Science and Research*, 3(2), 624-633.
14. Musayeva Amina Karamatovna. (2023). FORMATION OF PROFESSIONAL COMMUNICATIVE COMPETENCE AMONG UNIVERSITY STUDENTS THROUGH THE USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN CLASSES IN THE DISCIPLINE "CULTURE OF SPEECH AND COMMUNICATION". *International Journal of Pedagogics*, 3(11), 85-89. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume03Issue11-17>
15. Мусаева А. (2023). Инновацион технологияларнинг қўлланилиши орқали университет талабаларида касбий коммуникатив компетенцияни шакллантириш. *Центральноазиатский журнал образования и инноваций*, 2(12), 51-58. извлечено от <https://www.in-academy.uz/index.php/cajei/article/view/24044>